

Llengua i comunicació en l'era digital

Fa unes setmanes, la Generalitat de Catalunya atorgava el Premi Internacional Catalunya al doctor Edward O. Wilson, pare de la sociobiologia i encunyador del concepte de «biodiversitat». El mateix dia del lliurament, el biòleg nord-americà declarava que «el progrés» —cite textualment— «és una tendència cap a la complexitat». La idea no és nova. A Europa, Niklas Luhman i Edgar Morin, per exemple, ja havien parlat d'un «paradigma de la complexitat» per a explicar la societat actual.

Al marge del significat que atorguem al mot *progrés*, el *canvi* —que és un sinònim possible del mot *progrés*— és l'altre aspecte que l'investigador social ha de tenir en compte si vol entendre la «tendència» del món actual. Certament, les darreres dècades han representat canvis profundíssims en els aspectes polítics, els econòmics, els socials i els tecnològics. Una conseqüència n'ha estat la metamorfosi radical de l'estructura comunicativa. Les lleis del mercat, per la seua banda, han entrat amb força impetuosa en un món fins llavors molt determinat pels interessos estatals. Els factors comunicatius al·lòctons hi han pres una rellevància suprema per davant dels autòctons. Els satèl·lits i les xarxes de cable, per exemple, superen antigues barreres proteccionistes i descol·loquen les polítiques comunicatives exclusivament locals. El pes del passat, la llengua tradicional o la continuïtat cultural ja no tenen tampoc el mateix paper de cohesió social que fa tan sols unes dècades. La continuïtat territorial, cultural i lingüística es clivella en diferents sentits i esdevé cada dia més complexa.

Els interessos en joc dins de la comunitat lingüística —mercantils i informatius, polítics i cívics, públics i privats— a vegades són clarament contraposats. En aquest marc, la digitalització i la convergència dels grans sectors de la comunica-

ció obliguen, per exemple, a resituar el paper i l'abast dels mitjans de comunicació públics i el mateix concepte de normalització lingüística. S'imposa l'adequació a les noves circumstàncies. Dels mitjans de comunicació i de la mateixa comunitat lingüística.

Les anàlisis tecnològiques, en aquest context, no poden quedar al marge de la teoria social si volem entendre el marc de la nova estructura de la comunicació. De fet, aquest fenomen tecnològic té repercussions socials, culturals i econòmiques fins ara impensables. El fenomen connex més rellevant és Internet, expressió i metàfora de la societat actual. Darrere seu hi ha grans riscos, però també oportunitats innegables. Per la seua banda, la globalització té efectes també ambivalents. Amplia els mercats, posem per cas. Però també estén la democràcia i els drets humans arreu del planeta. Erosiona determinades formes d'organització social, com ara l'estat-nació, i provoca canvis en la vida personal. Esdevé, en definitiva, una força dialèctica i dinàmica. Això sí, no té les mateixes conseqüències a tot arreu. Els EUA, per exemple, ho viuen d'una manera. I els francesos, sempre recelosos davant del gegant, ho senten d'una altra de ben diferent. Dins d'aquest mateix procés de canvi estructural, s'han transformat també les relacions i les fonts de la identitat, el procés de formació de la qual ha esdevingut més obert i polièdric. Els valors bàsics de la solidaritat i de la cohesió socials adquireixen, en aquest context, uns perfils ben distints.

Vull pensar que els avenços tecnològics han de contribuir a enriquir l'ecosistema comunicatiu més que no a empobrir-lo en nom d'alguna mena de darwinisme social. La televisió digital —terrestre (TDT), per satèl·lit o per cable— i els nous mitjans, com ara Internet, són, almenys en teoria, una magnífica oportunitat de cohesió social més que no un perill de desintegració. Una de les aparents paradoxes introduïdes per la societat informacional —potser la més determinant de totes— és la relació entre la globalitat (el tot) i la proximitat (la identitat). I un dels objectius més clars de les polítiques de comunicació és, precisament, la combinació d'exigències de les diferents esferes: internacional, estatal, nacional, autonòmica, comarcal i local. Al marge de l'omnipresència de la societat-xarxa, em fa l'efecte que, paral·lelament, la dimensió diguem-ne cívica de la societat (i passeu-me la tautologia) és, en aquest context, d'atenció preferent. Ben mirat, el món, com deia André Gide, és també «on compre el pa i el vi de cada dia». Això sense comptar que la lluita contra la corporatització de la vida civil és, ara més que mai, el primer dels reptes democràtics.⁷³ La salut social exigeix que els canvis en les estructures materials vagen també acompanyats de les corresponents adaptacions mentals i ideològiques. Les conseqüències del desajust entre les unes i les al-

73. Vegeu, per exemple, Salvador GINER (1979) i també Salvador GINER (1987). Per a una descripció de les «associacions» i el seu protagonisme civil, vegeu Martine BARTHÉLEMY (2003).

tres sempre són roïnes.⁷⁴ Manuel Castells alerta contra el perill que representa el fet que «els individus —ancorats en un individualisme exacerbat— no creuen en les institucions». És la societat que s'autodestruïx, una de les expressions més inhumanes de la «societat risc» de què parla Ulrich Beck. La societat sense «capital social» de l'americà Robert Putnam.⁷⁵

Des del nostre punt de vista, les polítiques de comunicació han de reforçar, per tot això, una esfera cada dia més malmesa com és l'espai públic —el físic (el carrer), el virtual (Internet) i, sobretot, l'audiovisual. El tema és especialment rellevant si pensem en l'actual centralitat de la televisió en l'ecosistema comunicatiu. La universalització dels nous servicis comunicatius i la creació d'un àmbit públic que funcione en la llengua del país haurien de ser els dos eixos d'actuació preferents de les polítiques comunicatives i lingüístiques positives. En contra de les polítiques lingüístiques segregacionistes aplicades a l'ensenyament —especialment al País Valencià—,⁷⁶ cal una planificació pública que lidere la política d'extensió de l'ús social de la llengua en tot l'espai públic de la comunicació. «Una llengua és un mercat», assegurava fa uns anys Jesús Royo (1991). Però una llengua ha de ser alguna cosa més. Una llengua —una comunitat lingüística, ben dit— és una —hi insistisc: una no dues— xarxa de centres escolars, de biblioteques, de periòdics, un espai audiovisual compartit, un o diversos parlaments, i, també, una manera particular d'organització cívica. Lluny de les visions essencialistes per a les quals una llengua és només un univers simbòlic, una comunitat lingüística és una xarxa de relacions. Això inclou l'explotació de nous mercats interiors (mercats de proximitat i sinergies amb les televisions locals-comarcals, aprofitament del mercat lingüístic compartit entre Catalunya, les Illes Balears i el País Valencià) i exteriors (europeus i no europeus). L'espai públic de la comunicació al País Valencià, per exemple, ha d'augmentar quantitativament, amb un mínim de dos múltiples sencers de TDT (vuit programes o antics canals) que matisen l'augment exponencial de l'emissió i recepció de programes-canal en castellà que comportarà l'inici de les emissions de les noves concessions de TDT de nivell estatal, autonòmic i local-comarcal, a més de les arribades pel cable i per satèl·lit i els servicis connexos de la televisió per ADSL, la tele-

74. Els valencians en sabem massa, d'aquest tema. La industrialització ràpida i caòtica de les dècades dels anys seixanta als vuitanta no va anar acompanyada de la modernització cultural i ideològica necessària, sinó que les visions del món que encara perduren en bona part de la societat valenciana són de tipus tradicional —preindustrials, preurbanes, en bona part.

75. Per a la noció de «capital social», vegeu, per exemple, Robert D. PUTNAM (2002) i PUTNAM (2003). Per a una crítica del concepte de «capital social», vegeu Vicenç NAVARRO (2003).

76. Al meu entendre, la separació dels alumnes en aules o centres escolars diferents per raó de llengua ha estat l'error més greu de la política lingüística institucional al País Valencià. La llengua és, per definició, un element de cohesió i anivellament socials. Aquesta estratègia escindeix la comunitat escolar en dues comunitats lingüístiques disgregades i atempta, en conseqüència, contra el principi bàsic de la universalització que hauria de presidir qualsevol servici públic.

visió per mòbil i la televisió per Internet. En aquest marc, RTVV + RTVE + CCRTV + IB + les televisions públiques digitals terrestres haurien de constituir un gran espai de col·laboració, un terreny de cruïlla cultural, lingüístic, econòmic i democràtic, que reforçara aquest espai públic en la llengua compartida. Em fa l'efecte que ni tan sols estem en el bon camí. L'estat, les comunitats autònomes de Catalunya, les Illes Balears, el País Valencià i els respectius ens audiovisuals públics haurien de ser uns actors molt més actius enmig d'uns canvis estructurals a gran escala.

D'altra banda, no estic segur que la reflexió teòrica sobre aquesta matèria i les polítiques lingüístiques que se'n deriven hagen estat a l'alçada de les circumstàncies. La multiplicitat dels problemes i la irrupció de factors inèdits fins ara han desbordat els diagnòstics tradicionals. La incertesa davant de la complexitat de què parlava E. O. Wilson i l'esmentada superacceleració dels canvis constitueixen les nostres úniques seguretats, protagonistes com som d'una vida «en trànsit» permanent entre un món que no acaba de desaparèixer i un altre que es perfila nítidament dia a dia. Els canvis demogràfics i sociodemogràfics, en primer lloc, amb les noves mobilitats legals i il·legals, o la crisi de la natalitat i dels models familiars heretats perfilen, d'entrada, una societat diferent de la «tradicional» de què nosaltres som fills «naturals». Però també de la «moderna» de base industrial i urbana, que passa avall, en molts sentits, enmig d'una crisi estructural. «El coneixement és situacional», ens va ensenyar Karl Mannheim (1956). D'ací que hàgem de revisar les nostres velles idees amb interpretacions més d'acord amb l'«aire dels temps» i la rapidesa de les mutacions. Vull pensar que el mateix IEC —als membres del qual he d'agrair la invitació a pronunciar aquestes paraules— hauria d'imposar-se com a tasca preferent un nou diagnòstic sobre la situació. Amb un doble objectiu: amb *afany científic*, d'una banda, i amb *voluntat d'intervenció crítica*, de l'altra. Les novetats, de vegades, són més ràpides que la nostra capacitat comprensiva, cosa que subratlla una certa orfandat intel·lectual i un escepticisme massa generalitzat. El sociòleg de la comunicació, l'acadèmia que representa l'IEC i el responsable polític haurien de ser imaginatius en la configuració d'un model d'interpretació i d'intervenció socials que s'adapte a les característiques de la societat real i no a les versions passadistes que sovint invoquem amb un cert aire de nostàlgia.

TONI MOLLÀ ORTS
Universitat de València

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BARTHÉLEMY, Martine (2003). *Asociaciones: ¿Una nueva era de la participación?* València: Tirant lo Blanch.
- GINER, Salvador (1979). *Sociedad masa*. Barcelona: Península.

- GINER, Salvador (1987). *Ensayos civiles*. Barcelona: Península.
- MANNHEIM, Karl (1956). *Essays on the Sociology of Culture*. Londres: Routledge.
- NAVARRO, Vicenç (2003). «Crítica del concepto de capital social». *Sistema* [Madrid], núm. 172 (gener). També disponible en línia a: <www.vnavarro.org>.
- PUTNAM, Robert D. (2002). *Solo en la bolera*. Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- (2003). *El declive del capital social*. Barcelona: Galaxia Gutenberg.
- ROYO, Jesús (1991). *Una llengua és un mercat*. Barcelona: Edicions 62.